

Motion till riksdagen 2023/24:2881

av Ciczie Weidby m.fl. (V)

med anledning av prop. 2023/24:128 En arbetslöshetsförsäkring baserad på inkomster

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2023/24:128 En arbetslöshetsförsäkring baserad på inkomster.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag utifrån hur Vänsterpartiet anser att arbetslöshetsförsäkringen ska vara utformad och tillkännager detta för regeringen.

2 Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag till en ny lag om arbetslöshetsförsäkring. Det föreslås att rätten till arbetslöshetsersättning ska baseras på inkomster och att den som ansöker om arbetslöshetsersättning ska uppfylla ett inkomstvillkor. Samma inkomster som har använts för att kvalificera sig för rätt till arbetslöshetsersättning föreslås användas vid beräkningen av ersättningens storlek. Beräkningen av arbetslöshetsersättningen föreslås göras per månad. Det föreslås också att arbetslöshetsersättning ska lämnas med olika ersättningsnivåer utifrån tiden som en sökande har varit medlem i eller ansluten till en arbetslöshetskassa. Det föreslås även att arbetslöshetsersättningen ska trappas ned under den tid som sökanden är arbetslös och att ersättningsperiodens längd ska differentieras utifrån sökandens arbetsmarknadsförankring. Vidare föreslås att det införs en bestämmelse om att förvaltningslagen (2017:900) ska tillämpas när en arbetslöshetskassa handlägger ärenden, om inte något annat följer av bestämmelser i den nya lagen. Det föreslås att den övre åldersgränsen för rätt till arbetslöshetsersättning ska vara 66 år. Från och med den 1 januari 2026 ska den knytas till riktåldern för pension enligt socialförsäkringsbalken. Det föreslås även följdändringar i andra lagar. Den nya lagen och följdändringarna föreslås träda i kraft den 1 oktober 2025.

3 Inledning

En arbetslöshetsförsäkring som ger inkomsttrygghet vid arbetslöshet är avgörande för att skapa starka och trygga löntagare. Arbetslöshetsförsäkringen har flera syften. För den enskilde löntagaren ger a-kassan inkomsttrygghet i övergången från ett arbete till ett annat. För löntagarna som kollektivt bidrar försäkringen till att förhindra underbudskonkurrens och att upprätthålla löner på en anständig nivå också i tider av hög arbetslöshet. Arbetslöshetsförsäkringen har även en viktig roll i samhällsekonomin. Den dämpar konjunkturnedgångar, förbättrar arbetsmarknadens funktionssätt, har en positiv effekt på produktiviteten, ökar arbetskraftsutbudet och bidrar till ökad jämlikhet.

För att den som förlorar jobbet ska kunna få goda möjligheter att antingen ställa om eller hitta ett jobb som motsvarar dennes kompetens behöver a-kassan ge en rimlig ersättning. 80 procent av inkomsten är en rimlig nivå för att säkra inkomsttryggheten och omställningsförmågan för individen. Så ser a-kassan inte ut i dag. Under de senaste decennierna har arbetslöshetsförsäkringen försämrats. Ersättningen har urholkats över tid, och allt färre får 80 procent av sin tidigare lön vid arbetslöshet.

Under den borgerliga regeringen 2006–2014 raserades målmedvetet och strategiskt viktiga delar av arbetslöshetsförsäkringen. Villkoren för att kvalificera sig till ersättning skärptes, ersättningsnivån sänktes och höjda och differentierade avgifter infördes. Som en följd av högerns kraftiga försämringar av arbetslöshetsförsäkringen ställdes en stor grupp löntagare utanför försäkringen.

2014–2018 genomförde Vänsterpartiet tillsammans med S/MP-regeringen vissa förbättringar av arbetslöshetsförsäkringen. Däribland höjdes ersättningsnivåerna, en ny deltidsbegränsningsregel infördes och villkoren för förtroendevalda ändrades. Förändringarna var viktiga och nödvändiga.

Under pandemin genomförde den dåvarande regeringen flera tillfälliga förstärkningar av arbetslöshetsförsäkringen. Bland annat höjdes ersättningsnivåerna, och arbetsvillkoret justerades så att fler kvalificerade sig för ersättning. De tillfälliga förstärkningarna av a-kassan innebar att knappt 4 av 10 av de heltidsarbetande fick 80 procent av sin tidigare lön i ersättning från a-kassan.

Genom proposition 2022/23:85 En fortsatt stärkt arbetslöshetsförsäkring permanentades de tillfälliga bestämmelser i lagen om arbetslöshetsförsäkring som infördes under pandemin. Vänsterpartiet konstaterade att de tillfälliga bestämmelserna förvisso innebar en förbättring jämfört med innan pandemin men att det krävdes ytterligare förbättringar för att återupprätta arbetslöshetsförsäkringen som en inkomstförsäkring för fler löntagare. I vår följdmotion lade vi fram förslag på flera sådana förbättringar (mot. 2022/23:2363).

Hösten 2023 aviserade regeringen att man avsåg att överlämna förslag om en reformerad arbetslöshetsförsäkring baserad på inkomster av förvärvsarbete till riksdagen under 2024. Propositionen, som nu överlämnats till riksdagen, bygger på betänkandet Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen (SOU 2020:37). I det följande redogör vi för hur vi ställer oss till regeringens förslag.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

Enligt regeringen behöver arbetslöshetsförsäkringen förändras. Rätten till arbetslöshetsersättning och storleken på ersättningen bör, enligt regeringen, baseras på inkomster i stället för arbetad tid. Enligt regeringen behöver arbetslöshetsförsäkringen på ett bättre

sätt än i dag bidra till omställning mellan arbeten vid arbetslöshet. Propositionen syftar, enligt regeringen, till att skapa en tydligare omställningsförsäkring som stärker arbetslinjen och minskar risken för fusk samtidigt som den administrativa bördan minskar (prop. 2023/24:128 s. 54).

Vänsterpartiet delar regeringens uppfattning att arbetslöshetsförsäkringen behöver förändras. Fler löntagare behöver omfattas av försäkringen, en högre andel av de arbetslösa behöver få 80 procent av sin tidigare lön i ersättning, ersättningsnivåerna behöver höjas och indexeras och den successiva nedtrappningen av arbetslöshetsersättningen bör slopas. Regeringens proposition innehåller inga förslag i denna riktning.

Propositionen är omfattande och innehåller en mängd förslag. Vi har inte möjlighet att redogöra för och bemöta varje enskilt förslag inom ramen för denna följdmotion. Vi väljer därför att lyfta fram och bemöta några av förslagen i propositionen.

4.1 En inkomstbaserad arbetslöshetsförsäkring med ett inkomstvillkor

Regeringen föreslår att rätten till arbetslöshetsersättning ska baseras på inkomster i stället för, som i dag, arbetad tid. Den som ansöker om arbetslöshetsersättning föreslås uppfylla ett inkomstvillkor i stället för, som i dag, ett arbetsvillkor (prop. 2023/24:128 avsnitt 4.1 avsnitt 6).

Vänsterpartiet anser, i likhet med LO, att en inkomstbaserad a-kassa med ett inkomstvillkor är fel väg att gå. Ett inkomstvillkor skapar, per definition, en inbyggd orättvisa eftersom löntagare med högre lön kvalificerar sig för a-kassa snabbare än löntagare med lägre lön. Enligt regeringens förslag kommer en löntagare med en heltidslön på 30 000 kronor per månad endast behöva arbeta i fyra månader för att omfattas av försäkringen, medan en löntagare med en heltidslön på 20 000 kronor per månad kommer att behöva arbeta i 6 månader för att uppnå samma resultat. Det är varken rimligt eller rättvist. Den rättvisa principen är att utgå från ett arbetsvillkor i stället för ett inkomstvillkor. Fördelen med ett arbetsvillkor är dessutom, som LO framhåller, att det är tydligare kopplat till arbetsmarknadsförankring, vilket bör vara förutsättningen för att få arbetslöshetsersättning. Arbete är inte detsamma som inkomst – arbete är de arbetsuppgifter som utförs under en viss tid. En person är arbetslös under den tid denne inte arbetar men vill och försöker få ett arbete. Få arbetade timmar med hög timlön bör inte betraktas som en högre grad av arbetsmarknadsförankring än flera timmar med en låg timlön. Vänsterpartiet anser därför, i likhet med LO, att rätten till arbetslöshetsersättning även fortsättningsvis ska grundas på ett arbetsvillkor i stället för ett inkomstvillkor.

Vänsterpartiet kan konstatera att ett av skälen som regeringen anför för att övergå till en inkomstbaserad arbetslöshetsförsäkring, där ett inkomstvillkor ska ligga till grund för rätten till ersättning, är att förenkla handläggningen, öka förutsebarheten, motverka felaktiga utbetalningar och minska den administrativa bördan hos arbetsgivare, a-kassor och den sökande. Enligt regeringen ger reformen om arbetsgivardeklarationer på individnivå, som genomfördes för ett antal år sedan, möjlighet för a-kassorna att på ett tillförlitligt sätt få tillgång till uppgifter om en persons inkomster, vilket underlättar handläggningen m.m.

Vänsterpartiet ser positivt på att använda arbetsgivardeklarationen som grund för arbetslöshetsersättningen då det ökar transparensen, minskar risken för fusk och lättar

på den administrativa bördan för de arbetslösa, a-kassorna och företagen. Vänsterpartiet menar dock, i likhet med LO, att arbetstiden bör inkluderas i arbetsgivardeklarationen och att uppgifter om arbetstid och arbetsinkomster bör hänföras till den kalendermånad då arbetet för inkomsten utfördes. Det skulle då vara möjligt att använda arbetsgivardeklarationen som grund för arbetslöshetsersättning och därmed minska den administrativa bördan, samtidigt som det mer rättvisa och praktiska arbetsvillkoret kan fortsätta att vara grunden i arbetslöshetsförsäkringen. Vänsterpartiet anser att det är en bättre väg att gå.

Vänsterpartiet kan vidare konstatera att ett annat skäl som regeringen anför för att övergå till en inkomstbaserad arbetslöshetsförsäkring är att en sådan försäkring förväntas leda till att fler kvalificerar sig för arbetslöshetsersättning, dvs. att arbetslöshetsförsäkringen omfattar fler och den s.k. täckningsgraden ökar. Samtidigt kan vi konstatera att den utredning som ligger till grund för propositionen har beräknat att täckningsgraden bland arbetslösa endast kommer att öka från 40 till 47 procent om man övergår från dagens arbetsvillkor till ett inkomstvillkor enligt utredningens (och propositionens) förslag (SOU 2020:37, tabell 27.3, s. 703). Således kommer en majoritet av de arbetslösa även fortsättningsvis att stå utanför ersättningssystemet med regeringens förslag. Detta kan jämföras med år 2000 då omkring 80 procent av de arbetslösa hade en inkomstbaserad arbetslöshetsersättning eller aktivitetsstöd eller täcktes av grundbeloppet – med arbetsvillkor som grund. Villkoren som propositionen föreslår för att ha rätt till arbetslöshetsersättning kan därför konstateras vara alltför strikta. Regeringens argument om att ett inkomstvillkor bidrar till att öka täckningsgraden håller således inte. Enligt Vänsterpartiet är det inte heller nödvändigt att gå från ett arbetsvillkor till ett inkomstvillkor för att öka täckningsgraden. Tvärtom finns risken att ett inkomstvillkor gör det svårt att ha ett tillräckligt generöst villkor för lågavlönade utan att det blir alltför generöst för högavlönade.

Om regeringen på allvar vill att fler ska omfattas av arbetslöshetsförsäkringen finns andra vägar att gå – utan att övergå från ett arbetsvillkor till ett inkomstvillkor. I LO:s remissyttrande finns en mängd förslag på åtgärder som skulle leda till att täckningsgraden ökar, t.ex. en sänkning av arbetsvillkoret från 80 till 40 timmar per månad. Vänsterpartiet delar LO:s uppfattning.

Mot denna bakgrund kan Vänsterpartiet inte ställa sig bakom regeringens förslag om en inkomstbaserad arbetslöshetsförsäkring där rätten till arbetslöshetsersättning ska baseras på ett inkomstvillkor.

4.2 Nedtrappning av ersättningsnivåer efter en viss tid

Regeringen föreslår att arbetslöshetsersättningen ska trappas ned snabbare än i dag under den tid som en sökande är arbetslös. Ersättningsnivåerna ska trappas ner med 10 procentenheter efter 100 ersättningsdagar i ersättningsperioden och med ytterligare 5 procentenheter efter 200 ersättningsdagar (prop. 2023/24:128 avsnitt 8.3.7).

I dag får arbetslösa 80 procent av sin tidigare inkomst (upp till taket) i 200 dagar, därefter 70 procent fram till dag 300. Den som är fortsatt arbetslös efter 300 dagar kan få aktivitetsstöd med en ersättningsnivå motsvarande 65 procent.

Regeringens förslag innebär en snabbare nedtrappning av ersättningsnivån. De första 100 dagarna ger 80 procent precis som i dag. Dag 101–200 sänks ersättningsnivån till 70 procent av den tidigare lönen, och dag 201–300 är ersättningsnivån 65 procent. Den som är fortsatt arbetslös efter 300 dagar kan även fortsättningsvis få aktivitetsstöd. Enligt

regeringens förslag ska dock aktivitetsstödet sänkas med 5 procentenheter var 100:e dag ned till ett golv på 365 kronor per dag.

Enligt regeringen bidrar en snabbare nedtrappning av ersättningsnivån till att den sökande ges ökade incitament att bredda sitt arbetssökande och sänka sin reservationslön, dvs. den lägsta lön som sökanden är villig att arbeta för. En nedtrappning av arbetslöshetsersättningen kan därför, enligt regeringen, bidra till att sökandens tid i arbetslöshet blir så kort som möjligt (prop. 2023/24:128 s. 230).

Vänsterpartiet är, i likhet med LO, TCO och Saco, starkt kritiskt till regeringens förslag om en tydligare nedtrappning av ersättningsnivåer i arbetslöshetsförsäkringen. För det första saknas det tydligt stöd i forskningen för att nedtrappning leder till kortare tid i arbetslöshet. För det andra är en nedtrappning inte nödvändig av incitamentsskäl eftersom det, via Arbetsförmedlingen, finns befintliga kontroll- och sanktionssystem för att säkerställa att sökanden vidtar de åtgärder som krävs för att ställa om till ett nytt arbete. För det tredje leder den föreslagna nedtrappningen till ett alltför lågt inkomstskydd och i förlängningen en press nedåt på lönerna. Det kan Vänsterpartiet inte acceptera. Vänsterpartiet anser, i likhet med LO, att ersättningsnivån bör vara 80 procent under hela ersättningsperioden samt under hela den period man uppbär aktivitetsstöd.

Mot denna bakgrund kan Vänsterpartiet inte ställa sig bakom regeringens förslag om en tydligare nedtrappning av ersättningsnivåerna efter en viss tid.

4.3 Ersättningsperiodens längd

Regeringens förslag innehåller, utöver det som redogjorts för ovan, en mängd andra försämringar som vi av utrymmesskäl inte har möjlighet att bemöta inom ramen för denna följdmotion. Vi vill dock lyfta fram en försämring som kommer att slå hårt mot arbetssökande med barn under 18 år.

Enligt nuvarande bestämmelser kan en sökande som dag 300 i ersättningsperioden är förälder till barn under 18 år få arbetslöshetsersättning under längst 450 dagar (dvs. 150 dagar mer än en sökande som inte är förälder till barn under 18 år). När bestämmelsen infördes angavs att en längre ersättningsperiod är motiverad för föräldrar till barn under 18 år eftersom hänsyn till fler än enbart sökanden kan behöva tas vid arbetssökandet, särskilt när det gäller arbete på annan ort. En sökande med barn under 18 år har dessutom ett större försörjningsansvar än en sökande utan barn under 18 år.

Enligt regeringens förslag ska bestämmelser om förlängning av ersättningsperioden med 150 dagar för en sökande som har barn under 18 år inte införas i den nya lagen (prop. 2023/24:128 avsnitt 7.4.1). Det riskerar att slå hårt mot arbetslösa som har barn under 18 år och som är fortsatt arbetslösa efter 300 dagar. Vänsterpartiet anser, i likhet med Akademikerförbundet SSR, att en bestämmelse motsvarande dagens ska införas i den nya lagen.

4.4 Sammanfattning

Att, som regeringen föreslår, kraftigt försämra a-kassan pressar inte ned arbetslösheten. Arbetslöshet bekämpas genom en ekonomisk politik för full sysselsättning, genom investeringar som ger jobb och genom en aktiv arbetsmarknadspolitik som rustar de arbetslösa att ta de jobb som finns och de nya jobb som växer fram. Regeringens förslag på försämringar i arbetslöshetsförsäkringen blir därför inte bara ett slag i luften utan leder

till onödigt lidande för många grupper – i synnerhet för långtidsarbetslösa som kommer att få kraftigt sänkt ersättning med regeringens förslag.

Det faktum att regeringen inte bedriver en ekonomisk politik för full sysselsättning, inte genomför några investeringar som ger jobb och inte heller bedriver någon aktiv arbetsmarknadspolitik värd namnet innebär att regeringen frånhänder sig ansvaret för att pressa ned arbetslösheten. Det ansvaret läggs i stället, genom regeringens förslag om en kraftigt försämrade a-kassa, på individen. Det är djupt cyniskt och ovärdigt ett välfärdsland som Sverige.

Att sänkt a-kassa skulle leda till lägre arbetslöshet utgår från en nationalekonomisk teori där minskad ersättning leder till att arbetslösa accepterar en lägre lön och söker fler jobb. Det är förmodligen sant att sämre ersättning leder till lägre löner (för hela löntagar-kollektivet). Men detta är inte positivt vare sig för ekonomin eller för arbetslösheten, vilket modern arbetsmarknadsforskning visar. Snarare skadar det produktivitetsutvecklingen och riskerar att ha långsiktigt negativa konsekvenser på sysselsättningen.

Givet de stora försämringar som regeringens förslag innebär, vilket redogjorts för ovan, kan Vänsterpartiet inte ställa sig bakom propositionen.

Riksdagen bör avslå proposition 2023/24:128 En arbetslöshetsförsäkring baserad på inkomster. Detta bör riksdagen besluta.

5 Vänsterpartiets förslag

Arbetslöshetsförsäkringen måste förändras för att fler löntagare ska omfattas och kunna känna ekonomisk trygghet vid arbetslöshet. Det är viktigt att arbetslöshetsförsäkringen omfattar en majoritet av löntagarna och att en majoritet av löntagarna kan få en ersättning som grundar sig på den tidigare inkomsten. På så sätt kan arbetslöshetsförsäkringen ge inkomstrygghet mellan två jobb. För att det ska bli verklighet måste arbetslöshetsförsäkringen utformas på ett annat sätt än vad regeringen föreslår. I det följande sammanfattas Vänsterpartiets förslag på hur arbetslöshetsförsäkringen ska vara utformad.

Vänsterpartiets mål är att 80 procent av löntagarna ska få 80 procent av sin tidigare lön vid arbetslöshet. Vi vill därför höja den högsta dagpenningen och grundbeloppet (tak och golv), indexera ersättningsbeloppen till löneutvecklingen, höja ersättningsnivån till 80 procent för hela ersättningsperioden samt för tid med aktivitetsstöd, förbättra kvalificerings- och ersättningsvillkoren och återinföra studerandevillkoret. Reformerna ska ske successivt (mot. 2023/24:2385).

Rätten till arbetslöshetsersättning ska baseras på arbetad tid. Den som ansöker om arbetslöshetsersättning ska uppfylla ett arbetsvillkor. Arbetsvillkoret ska utformas på ett sätt som gör att en majoritet av löntagarna kvalificerar sig för arbetslöshetsersättning. Tid med graviditetspenning, föräldrapenning, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärrarpenning, närståendepenning och sjuklön bör räknas in i arbetstiden de månader som inte är överhoppningsbara. Dessutom bör det vara den underliggande lönen, inte den tillfälliga ersättningen, som ligger till grund för arbetslöshetsersättningen när denna tid räknas in i arbetstiden. Överhoppningsbar tid bör kunna räknas månadsvis, inte med krav på tre sammanhängande månader, för att undvika att försäkringen tappar i värde vid kortvarig sjukdom, föräldraledighet m.m.

Utöver detta bör arbetssökande med barn under 18 år även framgent ges möjlighet till en förlängning av ersättningsperiodens längd med 150 dagar. Därtill bör den s.k.

100-dagarsregeln (dvs. att den arbetssökande ges möjlighet att söka jobb inom sitt yrkesområde under de första 100 dagarna) återinföras.

Regeringen bör återkomma med ett förslag utifrån hur Vänsterpartiet anser att arbetslöshetsförsäkringen ska vara utformad. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet avser att återkomma med ett mer utförligt förslag om hur arbetslöshetsförsäkringen bör vara utformad.

Ciczie Weidby (V)

Lorena Delgado Varas (V)

Ida Gabrielsson (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Birger Lahti (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)